

Po przerwie obiadowej kontynuowano obrady kongresowe w trzech sesjach tematycznych:

**1. Studia nad literaturą i historią.** Przewodnictwo sesji powierzono T. Baumeisterowi, wygłoszono zaś następujące referaty: Gesa Schenke, *Wundertaten und Miracula. Die Kräfte der Martyrer vor und nach dem Tode*; Carol Downer, *Parthenope revisited. Coptic hagiography and the hellenistic Novel*; Alberto Camplani, *L'historiographie du siège épiscopal d'Alexandrie (IV<sup>e</sup>-V<sup>e</sup> siècle)*; Youhanna Youssef, *The Archangel Michael and the Patriarchs in exile in the Coptic Tradition*.

**2. Studia nad liturgią koptyjską.** Przewodniczył jej H. Brakmann, miały zaś miejsce następujące wystąpienia: Magdi Awad, *Die sprachliche Einordnung des Buches «Psalmodie»*; Michael Ghattas, *A Survey of Studies in Coptic Music and Ecclesiastical Melodies*; Magdalena Kuhn, *Traditionelle koptische Melodien*.

**3. Sekcja „aktualności koptyjskich”.** Przewodniczył jej R. Rostom, przedstawiono zaś referaty: Shaza Ismail, *The Future of Coptic Studies at the Faculty of Tourism and Hotel Management, Helwan University*; Ibrahim Helal, *La continuité du mariage égyptien ancien chez les Coptes maintenant*; Wedad Tawfik, *Women in the Coptic Church*.

Po przerwie odbyły się ostatnie już spotkania w trzech sesjach tematycznych:

**1. Studia nad literaturą i historią.** Przewodniczył zebraniu Y. Youssef, wygłoszono zaś referaty: Gonnie van den Berg-Onstwedder, *Coptic manuscripts concerning a descent into Hell*; Samuel Moawad, *Zur Datierung des Panegyrikos auf Makarios von Tkoou*; Adel Farid, *Hd = ἄγιος and other Egyptian Words Hieroglyphic, Demotic and Coptic survived in Modern Spoken Egyptian and Classical Arabic*.

**2. Studia nad magią.** Przewodniczył tej sesji Gideon Bohak, który wygłosił referat: *Coptic Magical Texts from the Cairo Genizah*; Elizabeth Penland, *P. CrYBR inv. 3595: A Marian Magic Spell*; David Frankfurter, *Necromancy and demonolatrý in Popular Ritual: New approaches*.

**3. Studia nad teologią koptyjską.** Sesji przewodniczył biskup Martyros, wygłoszono zaś następujące referaty: Fayek Ishak, *A Métaphysique of the mystical Theology of the parousia as pertained to Kerygmatic and Eschatological Fulfilment*; Rachad Shoucri, *Néo-platonisme ou néo-platonisme? L'aspect égyptien de la philosophie alexandrine*; Zakariya al Baramousy, *The Iota & the Iota Cross*. Te bardzo obfite w treści obrady zakończyło przyjęcie w sali Senatu.

Tuż po Kongresie (3 VII), członkowie International Association of Coptic Studies odbyli spotkanie sprawozdawczo-wyborcze. Przewodniczący IACS, prof. Tito Orlandi, złożył sprawozdanie, któremu udzielono absolutionum. Następnie członkowie przystąpili do wyboru nowego przewodniczącego: Został nim prof. T. Baumeister. Koptolodzy zaś egipscy zaprosili na IX Kongres Studiów Koptyjskich do Kairu, który odbędzie się w 2008 roku.

Ks. Roman Szmurło – Warszawa, UKSW

## 10. OBCHODY 1650 ROCZNICY URODZIN ŚW. AUGUSTYNA W RZYMIE (RZYM, 7-15 XI 2004)

Rocznicę 1650 urodzin św. Augustyna (ur. 13 XI 354 r. w numidyjskiej Tagaście) obchodzono w Rzymie przez cały tydzień (7-15 XI) bardzo uroczystie, z udziałem, być może za inspiracją Jana Pawła II, najwyższych dostojników kościelnych. Dla nadania tym

obchodom, których bezpośrednim organizatorem była Włoska Prowincja Augustianów, większego splendoru religijnego, sprowadzono na ten czas urnę z jego relikwiami z Pawii (św. Augustyn zmarł 28 VIII 430 r. w Hipponie w trzecim miesiącu jej oblężenia przez Wandalów; pogrzebany najprawdopodobniej w swojej katedrze biskupiej Basilica Pacis; po zniszczeniu miasta, jego szczątki zostały przeniesione na Sycylię, skąd za lombardzkiego króla Liutpranda ok. 725 r. przeniesiono je do Pawii, gdzie odtąd spoczywają do dziś w bazylice San Pietro in Ciel d'Oro), do Wiecznego Miasta, gdzie przy publicznym wystawieniu w Bazylice św. Augustyna i procesjonalnym przenoszeniu w wybrane miejsca, w tym również do prywatnej kaplicy papieskiej, czczone były przez poszczególne stany wśród różnorodnych konferencji, wystaw, koncertów, liturgii i modlitw.

Relikwie zawarte w urnie w formie trumienki przywieziono do Rzymu wieczorem w niedzielę 7 listopada, włoskim samolotem wojskowym na lotnisko Ciampino, skąd przeniesiono je do Bazyliki św. Augustyna, gdzie wystawione publicznie przed ołtarzem powitano je najpierw podczas uroczystych niesporów pod przewodnictwem prefekta Kongregacji d/s Świętych kard. Josè Saraiva Martinsa, następnie podczas koncelebrowanej Liturgii Eucharystycznej pod przewodnictwem pomocniczego bpa Rzymu – Mons. Ernesto Mandary, a wreszcie późnym wieczorem prywatnym czuwaniem modlitewnym.

Pierwszy dzień (8 XI) obchodów pod hasłem „Św. Augustyn – biskup Kościoła katolickiego” przeznaczony był dla kardynałów i biskupów rezydujących w Rzymie. Na jego program złożyły się: godz. 9.00. Laudesy z lekturą wybranych fragmentów pism św. Augustyna; godz. 12.00. Msza św. dla pielgrzymów; godz. 16.00. Otwarcie wystawy malarstwa „Artyści w holdzie Augustynowi” w Galerii Sztuki „Agostiniana” przy Piazza del Popolo; godz. 18.00. Liturgia Eucharystyczna koncelebrowana przez kardynałów i biskupów Rzymu pod przewodnictwem prefekta Kongregacji d/s Biskupów kard. Giovanniego Battisty Re; godz. 20.30. koncert „Spotkanie Augustyna z Moniką” pod batutą Marka Frisiny w Bazylice św. Augustyna.

Drugi dzień (9 XI) pod hasłem „Św. Augustyn duszpasterz” przeznaczony był dla całej diecezji Rzymu, na jego zaś program złożyły się: godz. 9.00. Laudesy z czytaniem wybranych fragmentów pism św. Augustyna; godz. 12.00. Msza św. dla pielgrzymów; godz. 17.30. Spotkanie naukowe na temat: „Uniwersalność chrześcijańska i pluralizm kultur: aktualność św. Augustyna” w Bibliotece Kamery Deputowanych, otwarte przez prof. Antonio Piretti; godz. 18.00. Koncelebrowana Liturgia Eucharystyczna duchownych rzymskich pod przewodnictwem Mons. Luigi Moretti; godz. 21.00. Czuwanie i modlitwa wieczorna.

Trzeci dzień (10 XI) obchodów pod hasłem „Św. Augustyn – Doktor Kościoła” przeznaczony był dla Wyższych Uczelni Rzymu. Na jego program złożyły się: godz. 9.00. Laudesy z czytaniem wybranych fragmentów pism św. Augustyna; godz. 9.15-18.00. Spotkanie naukowe na temat nauki trynitarniej św. Augustyna w auli Wydziału Literatury i Filozofii rzymskiego Uniwersytetu „La Sapienza”, na którym występowali patrologowie: prof. Manlio Simonetti, prof. Luigi Franco Pizzolato, prof. Luigi Alici, prof. Piero Goda z Uniwersytetu Laterańskiego, prof. Nello Cipriani z „Augustinianum” i prof. Isabel Bochet z Centre Sèvres – Facultés Jèsuites de Paris; godz. 12.00. Msza św. dla wszystkich; godz. 18.00. Koncelebrowana Liturgia Eucharystyczna rektorów, profesorów i studentów uniwersytetów rzymskich pod przewodnictwem prefekta Kongregacji d/s Wychowania Katolickiego kard. Zenona Grocholewskiego, który wygłosił homilię na temat: miłość ułatwia poznanie Boga i czyni owocnym nasze działanie; godz. 21.00. Modlitewne czuwanie wieczorne.

Czwarty dzień (11 XI) obchodów pod hasłem „Św. Augustyn i poszukiwanie prawdy” przeznaczony był dla młodzieży, na jego zaś wyjątkowo bogaty program złożyły się: godz.

9.00. Laudesy z lekturą wybranych fragmentów pism św. Augustyna; godz. 9.00-12.00. Spotkanie naukowe w auli Uniwersytetu „La Sapienza”, podczas którego recytowane były przez aktora i reżysera Carlo Rivoltę i omawiane wybrane fragmenty *Wyznań* św. Augustyna, oraz przeprowadzono dyskusję okrągłego stołu na temat aktualności myśli augustyńskiej pod kierunkiem pisarza i dziennikarza Armando Torno, z udziałem filozofa Massimo Cacciarię z Uniwersytetu Vita-Salute San Rafeale, psychiatry Eugenio Borgna z Uniwersytetu Mediolańskiego i teologa P. Antonio Lombardiego z Instytutu Patrystycznego „Augustinianum”; godz. 12.00. Msza św. dla wszystkich; godz. 16.30. Przeniesienie relikwii św. Augustyna do Instytutu Patrystycznego „Augustinianum”, gdzie o godz. 17.00 odprawiono uroczyste nieszpory pod przewodnictwem przewodniczącego Papieskiej Rady d/s Kultury kard. Paula Pouparda, a potem nazwano aulę Instytutu imieniem Agostino Trapè; godz. 18.45. Przeniesienie relikwii św. Augustyna do prywatnych apartamentów Jana Pawła II, gdzie pozostały do godz. 9.30 następnego dnia, brali zaś w tym udział: generał augustianów O. Robert Prevost, prowincjał włoskich augustianów Pietro Bellini, kustosz Sacramentarium Apostolicum p. Mario Mattei, delegat bpa Pawła Mons. Siro Cobiański, rektor bazyliki pawijskiej San Pietro in Ciel d'Oro Mons. P. Giustino Casciano, nieśli zaś jej dwaj bracia augustiańscy z zakrystii papieskiej w otoczeniu 6 studentów teologii tego zakonu. Było to drugie bezpośrednie spotkanie Jana Pawła II ze św. Augustynem po 20 latach, kiedy to 4 XI 1984 r. papież udał się w pielgrzymce do Pawii, by pokłonić się jego relikwiom; godz. 21.00. Młodzieżowa procesja z pochodniami z Bazyliki św. Agnieszki przy Piazza Navona do Bazyliki św. Augustyna, gdzie kontynuowano czuwanie i modlitwę wieczorną.

Piąty dzień (12 XI) obchodów pod hasłem „Św. Augustyn a cywilizacja chrześcijańska” przeznaczony był dla polityków i przedstawicieli władz państwowych, na jego zaś program złożyły się: godz. 9.00. Laudesy z lekturą fragmentów pism św. Augustyna; godz. 12.00. Msza św. dla wszystkich; godz. 18.00. Liturgia Eucharystyczna w Bazylice św. Augustyna pod przewodnictwem sekretarza stanu Stolicy Apostolskiej kard. Angelo Sodano dla senatorów i deputowanych Republiki Włoskiej; w swej homilii kardynał przypomniał zasługi Biskupa Hippony w budowaniu autentycznej cywilizacji chrześcijańskiej (jej pełny tekst zob. OsRom 144:2004, nr 263, s. 7); godz. 21.00. Koncert Antonielli Ruggiero z orkiestrą kameralną Nova Amadeus i Coro della Pace di Terni pod batutą Leonardo Quardini w Bazylice św. Augustyna.

Szesty dzień (13 XI) obchodów pod hasłem „Św. Augustyn, Ojciec i założyciel” przeznaczony był dla augustianów i augustianek. Na jego zaś program złożyły się: godz. 9.00. Laudesy z lekturą fragmentów pism św. Augustyna; godz. 12.00. Msza św. dla wszystkich; godz. 18.00. Eucharystia koncelebrowana przez przełożonych generalnych zakonów o regule św. Augustyna; godz. 21.00. „Chwalmy Pana na cytrze” – czuwanie modlitewne prowadzone przez Federację Włoskich Zakonów Augustiańskich.

Siódmy dzień (14 XI) obchodów pod hasłem „Św. Augustyn, św. Monika i ekstaza w Ostii” poświęcony był rodzinom i Ostii, na jego zaś program złożyły się: godz. 9.00. Przeniesienie relikwii św. Augustyna do Ostii; po ich przyjęciu w pałacu komunalnym Ostii, której patronem ogłoszono Augustyna, przeniesiono je do kościoła św. Aurei; godz. 11.00. Liturgia Eucharystyczna pod przewodnictwem prefekta Kongregacji d/s Nauki Wiary i dziekana kolegium kardynalskiego kard. Józefa Ratzingera, który jest też biskupem tytularnym tego kościoła; godz. 16.00. Powrót relikwii do Bazyliki św. Augustyna w Rzymie; godz. 18.00. Oddanie hołdu św. Monice i św. Augustynowi połączone z Eucharystią przez rodziny pod przewodnictwem przewodniczącego Papieskiej Rady d/s Rodziny kard. Lópeza Okeujilo, który w swej homilii ukazał Biskupa Hippony jako dusz-

pasterza, zwłaszcza jego nauczanie o miłości ludzkiej, małżeństwie, seksualności, prokreacji i rodzinie; godz. 21.00. Koncert – modlitwa pod kierunkiem G. Giuseppe Scalella.

Na ósmy i ostatni dzień (15 XI) obchodów złożyły się: godz. 8.00. Msza św. zamykająca tygodniowe obchody; godz. 9.00. Przewiezienie relikwii św. Augustyna na lotnisko Ciampino, skąd przetransportowano do Pawii; godz. 10.00-13.00. Dyskusja okrągłego stołu w Instytucie Patrystycznym „Augustinianum” z udziałem włoskiego ministra d/s mediów Maurizio Gasparri; godz. 21.00. Wieczór galowy w Auditorium Rzymu: przedstawienia z występami muzycznymi, teatralnymi i tanecznymi na zakończenie augustyńskich obchodów. Podczas tego tygodnia można było zwiedzić z przewodnikiem Biblioteka Angelica przy Bazylice św. Augustyna oraz wystawy dzieł św. Augustyna i publikacji o nim, a także wystawy „Św. Augustyn i jego czasy”, tysiące zaś wiernych, zwłaszcza Rzymu, mogło się bezpośrednio pokłonić relikwiom wielkiego starożytnego Biskupa, Doktora łaski.

Ks. Stanisław Longosz – Lublin, KUL

## **11. PRZEKAZANIE RELIKWII ŚW. GRZEGORZA Z NAZJANZU I ŚW. JANA CHRYZOSTOMA KOŚCIOŁOWI WSCHODNIEMU (RZYM, 27 XI 2004)**

Dnia 27 listopada 2004 r. Ojciec Święty Jan Paweł II podczas uroczystego nabożeństwa ekumenicznego w Bazylice Watykańskiej przekazał patriarsze Konstantynopola Bartłomiejowi I część przechowywanych w tejże bazylice relikwii dwóch jego poprzedników – św. Grzegorza z Nazjanzu i św. Jana Chryzostoma. Jan Paweł II w odpowiedzi na prośbę Bartłomieja I, który listem z 24 VI 2004 r. prosił o te relikwie i zapraszał go z nimi do Stambułu na święto patronalne św. Andrzeja w 2004 r., planował je osobiście zawięzić w darze patriarsze dla wyrażenia swego pragnienia zjednoczenia dwóch skłóconych siostrzanych Kościołów, ale nie pozwoliły na to okoliczności i stan jego zdrowia. Listem jednak z 8 IX 2004 r. obiecał je patriarsze przekazać i w tym celu zaprosił go do Rzymu. Był to niewątpliwie akt o wielkim znaczeniu, nazwany przez Bartłomieja I „wydarzeniem historycznym”, ponieważ wyraża łączność między chrześcijańskim Wschodem i Zachodem, także poprzez przekazywane relikwie dwóch świętych patriarchów Konstantynopola, którzy nie tylko bronili gorąco ortodoksji i jedności Kościoła, ale również zabiegali o komunię dwóch jego części – wschodniej i zachodniej. Przekazania tych relikwii dokonano według ściśle ustalonego porządku, opartego w swej strukturze na liturgii słowa nabożeństwa ekumenicznego, któremu wspólnie przewodniczyli Jan Paweł II i Bartłomiej I, a na które zaproszono członków Kurii Rzymskiej, wspólnotę Kościołów Wschodnich Rzymu, rodziny zakonne i wiernych Wiecznego Miasta.

Doczesne szczątki zmarłego w 390 r. Grzegorza z Nazjanzu pogrzebano w jego rodzinnej miejscowości, niedaleko Nazjanzu w Kapadocji, dokąd się wycofał z biskupstwa celem prowadzenia życia kontemplacyjnego; niedługo jednak potem przeniesiono je do Konstantynopola, choć trudno dokładnie ustalić, kiedy to przeniesienie nastąpiło. Słysz się m.in., że przeniesienie jego relikwii z Kapadocji do Konstantynopola nastąpiło w czasach cesarza Konstantyna Porfirogeneta (912-959): jedna część jego ciała została złożona w Bazylice Dwunastu Apostołów (por. R. Janin, *Eglises et monastères*, Paris 1953, 50), a druga w kościele św. Anastazji (Janin, s. 27). Dwa inne świadectwa potwierdzają obecność relikwii Grzegorza w tym mieście na początku XIII wieku: pierwszym z nich są *Gesta regum*